

УДК 304.2+008

ORCID iD 0000-0003-0784-4348

ORCID iD 0000-0002-3596-0250

**В.А. Вершина,
О.В. Михайлюк**

ЛЮДИНА ЯК КУЛЬТУРНИЙ АРТЕФАКТ

Розглядається проблема співвідношення природного і культурного факторів у формуванні людини. Природа виробляє культуру, яка змінює природу. Культура постає як продовження природних можливостей людини. Людина формується культурою і сама є свого роду культурним артефактом. Культурне середовище формує мислення, ідеали і світогляд людини, визначає її ідентичність та є основою для розвитку особистості. Але культура як надприродний спосіб діяльності не виключає її єдності з природою та не знімає необхідності врахування природних факторів у формуванні людини.

Ключові слова: людина, культура, природа, «природа людини», «сутність людини», «образ людини», семіотика.

DOI 10.34079/2518-1343-2025-15-30-36-45

Постановка проблеми. Людина сама для себе є однією з найбільших загадок, яку намагаються розгадати філософія, культурологія, історія, соціологія, медицина, психологія та інші науки. Кожна з них дає власну відповідь, вносячи в загальну мозаїчну картину свій фрагмент. Проблема людини – незмінна тема в історії філософії. Людина – це «суцільна» проблема будь-якого філософствування. Різні філософські школи та напрями по різному трактують природу, сутність, образ людини та їх співвідношення.

Мета даної статті – проаналізувати зміст понять «природа», «сутність» та «образ» людини. Розглянути співвідношення природного (біологічної своєрідності людини) і культурного факторів у формуванні образу людини в філософії та культурології. Показати роль тілесності як антропологічного та соціокультурного чинника. Проаналізувати сутність культури як продовження природних можливостей людини. Розкрити семіотичну природу культури та показати механізми формування людини як культурного артефакта.

Виклад основного матеріалу. Питання про природу людини належить до проблемного поля філософської антропології, в якій поряд з поняттям «природа людини» використовуються також поняття «сутність людини», «образ людини». Варто відмітити невизначеність цих понять. Пройшовши через цілий ряд трансформацій свого сенсу в епохи Античності, Середньовіччя, Відродження і Нового часу, ці терміни не набули чіткої визначеності і мають в тій чи іншій мірі метафоричний характер. У деяких текстах їх вживають як синоніми, але частіше вбачають між ними певні відмінності.

Те, що позначається як природа людини, постає як теоретичне поняття, що по-різному конструює і встановлює межі людської ідентичності. Людська природа сприймається як певний відносно стійкий образ людини, певний інваріант. Натуралістичні школи абсолютизували закони природної необхідності і проектували їх на соціальні форми людського існування. Людина розглядається ними як істота,

жорстко детермінована природними факторами. Як суто природна істота людина повністю залежить від вимог природної необхідності.

Під природою людини маються на увазі стійкі, незмінні риси і властивості, притаманні людині в усі часи незалежно від біологічної еволюції та історичного процесу, її трактують як комплекс стійких властивостей соціального індивіда, інваріантних по відношенню до різних історичних епох, етносів, культур. Людська природа, таким чином, розглядається сама по собі, постає обмеженою у формі своїх проявів і не підлягає соціокультурним відмінностям і оцінкам.

Поняття «природа» може означати також сутність тієї чи іншої речі. Сутність людини по-різному визначалася в філософії. У філософській антропології ХХ-ХХІ ст. підкреслюється, що діяльність людини визначається не біологічно заданими потребами, не генетичною програмою, а історично сформованими соціокультурними програмами. По-різному визначаються також співвідношення природи і сутності людини. Природу людини співвідносять з біологічним еством людини, а сутність людини з її соціальністю. Сутність людини культурно-історично обумовлена. Так вона трактується, принаймні, в марксизмі. Сутність осмислюється через різні прояви людського буття, які часто суперечать один одному. Сутність людини зводили до розумності, соціальності, несвідомо-лібідозних структур, моральності, волі до влади, символічності, практичної діяльності, гри, релігійності тощо.

Поняття «образ» по-різному трактується в різних науках. Образ – умовна цілісна модель, конструкт, певний зразок, шаблон. Хоча в рамках зразка допустимі індивідуальні особливості. Особливістю образу є його цілісність як сукупність різноманітних предметних і структурних характеристик, що дає можливість судити про ціле навіть при нестачі емпіричних даних, коли зміст добувається на основі наявного досвіду і знання. Цілісний і виразний образ здатний замінити просторові описи, поєднати пояснення і розуміння, передати понятійно невизначуване і недоступне нашим пізнавальним здібностям. Образ, котрий розуміється як синтез наочності та абстрагування, є результатом продуктивної діяльності уяви, що створює різні моделі та конструкції.

Образ людини створюється і підтримується визначеним типом культури. Це результат абстрагування, репрезентація ідеального, поєданого з морально-етичними і соціально-культурними цінностями і оціночними судженнями. Він має інтегративний характер – це динамічне поєднання біологічної природи, психіки, діяльності та культурно-історичної обумовленості.

Культура може бути охарактеризована як специфічний спосіб організації людської життєдіяльності, який радикально відрізняється від біологічних форм життя. Культурою називають все те, що відрізняє людину від інших біологічних істот, від природного світу. Культуру розглядають як «другу» (оброблену) природу, штучний світ, світ артефактів, створений людиною. Втім, природа і культура взаємопов'язані, культура виростає з природи, є продовженням природи. Хоча культура перетворює природу, природа встановлює цьому процесу чіткі межі (Eagleton, 2000, p. 10). За образним виразом Е. Вілсона, гени тримають культуру на повідку (Wilson, 1978, p. 167). Сам термін культура вказує на діалектику штучного і природного. Культура будується на взаємодії з природою. Сам термін «культура» з точки зору етимології – це поняття, що походить від «природи». Одне з його вихідних значень – «культивування», або догляд за зростанням чогось природного. Тобто, природа виробляє культуру, яка змінює природу. Без людей не було б культури, це точно, але що більш знаменно, без культури не було б людей (Гірц, 2001, с.62).

Питання про біологічну своєрідність людини, тілесність і пов'язані з нею антропологічні чинники, як правило, не вважалося предметом філософської уваги.

Хоча, виходячи зі зростання впливу ідей трансгуманізму, розвитку технологій, генної інженерії та штучного інтелекту це питання набуває особливої актуальності. На наш погляд, культура, починається не лише з заборон, не лише з вдосконалення способів обміну інформацією, як вважають численні автори. Паралельно з цим, культура починається з того, що людина взяла в руки палицю, яка стала продовженням її природних можливостей. Техніка і технології є невід'ємними складовими культури. І в цьому плані між кам'яною сокирою і сучасним комп'ютером немає принципової відмінності.

Культурологічні та семіотичні дослідження показали, що природні стани буття людини є її культурно-семіотичними схемами та моделями, які привласнює людина та співвідносить з ними своє життя. Таким чином, концепт тілесності почав розглядатися в соціогуманітарному аспекті (Сафонік, 2016, с. 85). Дослідники констатують велику популярність проблеми тілесності в сучасній культурі. Людське тіло вийшло на авансцену культури, почало заявляти про себе як про повноправного партнера сучасного дискурсу, більше того, навіть претендувати на ключові позиції у ньому. Тіло поруч із такими феноменами, як мова, комунікація, влада, визнається однією з найглибших засад людського буття (Гомілко, 2001, с. 9-10). При цьому тіло розглядається не як тотожне біологічному організму, який дається людині від народження. Тіло постає як ключова категорія свідомості, яка організовує розуміння буття, тобто світу взагалі, а також є універсальною конституюнтою людини, умовою можливості її буття, тобто її онтологічною сутністю (Гомілко, 2001, с. 12). Перетворення організму на тіло – це не просто процес, у якому спонтанно діючі сили культури стихійно формують людське тіло, надаючи йому необхідного вигляду та якостей. Індивід не лише отримує тіло для свого буття в культурі, він власними зусиллями здобуває його (Гомілко, 2001, с. 137).

Культурологія – наука, яка ставить за мету концентроване дослідження механізмів культури, що формують індивіда, його життєвий простір та картину світу. Життєвий простір людини є культурним конструктом. Культура – це система надбіологічних програм людської життєдіяльності, які накладаються на генетичні програми й визначають специфіку їх конкретного прояву в тих або інших життєвих ситуаціях. Людина формується культурою і сама є свого роду культурним артефактом. Сучасна людина живе не стільки в оточенні природних об'єктів, скільки в середовищі, яке штучно нею відтворено з природних об'єктів.

Культура – це середовище проживання людини; немає жодного аспекту людського життя, який не був би зачеплений і змінений культурою. Індивідуальність формується культурою. Незважаючи на численні відмінності в деталях, антропологи сходяться на думці про три характеристики культури: вона не вроджена, а набута; різні аспекти культури взаємопов'язані; вона загальна і, по суті, визначає межі різних груп (Hall, 1989, p. 14).

З усього розмаїття визначень поняття «культура» варто акцентувати увагу на розумінні культури як сукупності інформації, якою володіють її носії, та зразків поведінки, використовуваних в її межах. Культура виражає глибинну інформаційну сутність соціального. Інформація ж, в свою чергу, є основою феномену культури. При цьому, поняття «інформація» набуває дуже широкого значення. Культура – це соціальна інформація, яка зберігається і накопичується в суспільстві за допомогою створюваних людьми знакових засобів. Культура як «колективний інтелект і колективна пам'ять» включає способи обробки інформації (кодування і дешифрування), способи її оформлення (знаки) і способи зберігання (архетипи, символи, ритуали, звичаї, тексти тощо). Культура постає як збережені в колективній пам'яті соціальних спільнот символічні способи усвідомлення світу, моделі його пізнання й інтерпретації.

Якісна специфіка історично сформованої спільноти позначається терміном «культура», котра визначає її своєрідність і підтримує згуртованість.

Л. Стевенсон в книзі «Десять теорій про природу людини» зіставив і проаналізував проблему природи людини починаючи зі вчень давньогрецьких філософів, давніх релігійних традицій, закінчуючи сучасними філософськими, біхевіористськими та соціобіологічними концепціями (Stevenson and Haberman, 1998). Він намагався прояснити питання: чи дійсно ми вільні і несемо відповідальність за свої дії, або все, що пов'язано з нами, визначено нашою спадковістю, вихованням, оточенням?

К. Лоренц, пояснюючи розвиток людини, не редукував соціально-культурні фактори до біологічних, а шукав механізми їх сполучення. Найважливіша, що відрізняє людину від всіх живих організмів особливість, складова суть її природи, – це її особлива когнітивна здатність. За словами Лоренца, механізми обробки та трансляції інформації людиною відрізняються від подібних процесів у тварин і рослин. Те ж стосується і засвоєння енергії, оскільки людина – єдина істота, яка здатна використовувати у власних інтересах джерела енергії відмінні від природних. В результаті у людини виникає якісно новий когнітивний апарат, в якому сполучаються функції геному і традиції культури. Інформація, на якій базуються культурні схеми, не закодована в геномі, а походить від культурної традиції. Наявність надбіологічних механізмів – програм, кодів, алгоритмів тощо відіграє найбільш важливу роль у розвитку суспільства (Lorenz, 1973).

К. Поппер писав: еволюція тварин відбувається в основному, хоча й не тільки, шляхом модифікації їх органів (або їх поведінки) або появи нових органів (або нових форм поведінки). На відміну від цього еволюція людини відбувається головним чином завдяки розвитку нових органів, що знаходяться поза нашим тілом або нашої особистості (Popper, 2002).

Дослідники з Університету Мен Тимоті М. Уорінг і Закарі Т. Вуд висунули теорію, що людство може перебувати в процесі серйозних еволюційних змін, викликаних не генами, а культурою. Культура витісняє генетику як основну силу, що визначає еволюцію людини. Культурна адаптація на груповому рівні формувала людські суспільства протягом тисячоліть. Наш вид знаходиться в процесі серйозного еволюційного переходу. Культурні практики – від сільськогосподарської практики до правових кодексів – поширюються та адаптуються набагато швидше, ніж гени, що дозволяє групам людей пристосовуватися до нового середовища та вирішувати нові проблеми таким чином, що біологія сама по собі ніколи не може запропонувати. Медичні технології, гена інженерія та інші культурні рішення зменшують роль генетичної адаптації та збільшують нашу залежність від культурних систем. У зв'язку цим змінюється сенс поняття «індивідуальність». Перехід до культурної адаптації означає фундаментальну реорганізацію людської індивідуальності – з перевагою групи (Waring and Wood, 2025).

Одним з перших звернув увагу на знаковий характер культури Е. Кассіер, визначивши людину як *Animal Symbolicum* (тварина символічна). На його думку, вся людська діяльність носить символічний характер. З цього положення ним робиться висновок про те, що сутністю людини є здатність до створення символів. За Кассієром, людина має доступ до «реальності» тільки через впорядковані сукупності символів. У порівнянні з іншими тваринами людина живе не просто в більш широкій реальності – завдяки здатності до символічного відображення – вона живе в новому вимірі реальності – символічному вимірі. Людина живе не тільки у фізичному, але і в символічному універсумі. Людина живе в двох світах – природи і культури, речей і знаків. Знаки виступають як універсальні посередники між людиною і реальністю. За

Касіроном, людина замість того щоб звернутися до самих речей, постійно звернена на саму себе. Вона настільки занурена в лінгвістичні форми, художні образи, міфічні символи або релігійні ритуали, що не може нічого бачити й знати без втручання цього штучного посередника. Так складається не тільки в теоретичній, але й практичній сфері. Навіть тут людина не може жити у світі строгих фактів або згідно зі своїми безпосередніми бажаннями й потребами. Вона живе, швидше, серед уявних емоцій, у надіях і страхах, серед ілюзій і їх втрат (Cassirer, 1962).

К. Гірцу належить вислів: «навіть хай яка людина – артефакт культури» (Гірц, 2001, с. 63). Гірц відштовхується від поглядів М. Вебера, згідно з якими людина – це тварина, обплутана зітканими нею самою сітями смислів, цими сітями і є культура (Гірц, 2001, с. 11). Він вважає, що антропологія повинна відійти від позитивістського наукового підходу, який намагається розкрити універсальні закони людської поведінки, і натомість зосередитися на тлумаченні символічних значень, які люди надають своїм діям і культурним системам, які вони створюють. Щоб зробити образ людини точнішим, він запропонував дві ідеї. Він пропонує розглядати культуру не як комплекси конкретних патернів поведінки – звичаїв, традицій, кластерів звичок, як це взагалі досі було заведено робити, а як набір контрольних механізмів – планів, рецептів, правил, інструкцій (того, що комп'ютерники називають «програмами»), які керують поведінкою. Інша ідея полягає в тому, що людина – це тварина, яка у своїй поведінці найдраматичнішим чином залежить від таких екстрагенетичних контрольних механізмів, від таких культурних програм. «Ми неповноцінні, незавершені тварини, і ми самі себе доповнюємо через культуру, і не через культуру як ціле, а через її конкретні форми», – пише К. Гірц. Не керуючись патернами культури – впорядкованими системами знакових символів, людина поводи́ла б себе абсолютно некеровано, її поведінка становила б хаотичний набір беззмістовних дій та спонтанних емоцій, її досвід був би зовсім неоформленим (Гірц, 2001, с. 62).

Е. Холл вводить терміни «прихована культура» або «несвідома культура» для опису невербальної поведінки та звичок мислення, які лежать в основі людської свідомості та варіюються у різних культурних групах. Вони включають такі речі, як сприйняття простору, усвідомлення часу, неявні та явні звички спілкування, ритми та рухи тіла, а також інші аспекти невербальної сигналізації. «Прихована культура» визначає те, як люди виражають себе (у тому числі проявляють емоції), те, як вони мислять, як рухаються, як вирішують проблеми, як планують і облаштовують свої міста, як функціонують транспортні системи, як організовані економічні та державні системи і як вони всі разом функціонують. Е. Холл називає це «парадоксом культури» (Hall, 1989, p. 17).

Як пише Е. Холл, людина – це організм, який створює моделі *par excellence*. Міфи, філософські системи та наука представляють різні типи моделей того, що соціальні вчені називають когнітивними системами. Мета моделі – дати користувачеві можливість краще справлятися з величезною складністю життя. Використовуючи моделі, ми бачимо і перевіряємо, як все працює, і навіть можемо передбачити, як все буде розвиватися в майбутньому. Люди дуже тісно пов'язані зі своїми моделями, оскільки вони також є основою поведінки. Люди воювали і вмирали в ім'я різних моделей природи (Hall, 1989, p. 13).

Е. Холл пише: «Нас вчили мислити лінійно, а не комплексно, і ми робимо це не за свідомим задумом або тому, що ми недостатньо розумні або здатні, а через те, що глибокі культурні течії структурують життя тонкими, але надзвичайно послідовними способами, які не формуються свідомо». І, взагалі, «Ми живемо під владою ряду помилок, одна з яких полягає в тому, що життя має сенс, тобто що ми при здоровому глузді» [Hall, 1989, p. 10].

Основна ідея Е. Холла полягає в тому, що людьми керує їх культура, хоча самі вони цього не усвідомлюють. Людина як культурна істота обмежена у своїй поведінці прихованими правилами і не є господарем своєї долі. Значна частина культури лежить поза свідомого контролю. Людина не може звільнитися від власної культури, бо вона проникає в глиб свідомості і визначає її світосприйняття. Люди не можуть діяти і взаємодіяти ніяк інакше, ніж на основі культури (Hall, 1989).

Г. Хофстедє визначав культуру як «колективне програмування свідомості, яке відрізняє членів однієї групи або категорії людей від інших». Це завжди колективне явище, але воно може бути пов'язано з різними колективами. Таке розуміння культури може бути застосоване для позначення племен або етнічних груп (у антропології), націй (у політології, соціології та менеджменті) та організацій (в соціології та менеджменті). Відносно невивченою областю є культура професій (наприклад, інженерів і бухгалтерів, або вчених, що представляють різні дисципліни). Цей термін також може бути застосований до гендерів, поколінь або соціальних верств. Однак зміна досліджуваного рівня агрегації змінює характер поняття «культура». Соціальні, національні та гендерні культури, які діти засвоюють з самого раннього дитинства, набагато глибше вкорінюються в людській свідомості, ніж професійні культури, набуті в школі, або організаційні культури, набуті на роботі. Останні змінюються, коли люди влаштовуються на нову роботу. Соціальні культури базуються на цінностях (часто неусвідомлюваних), в сенсі загальної тенденції віддавати перевагу певним положенням речей перед іншими (Hofstede, 2001, p. 5).

Виходячи з неокантіанського, неопозитивістського і семіотичного підходів відповідно, Кассіерер, Поппер, Гірц зводять культуру до її до її свідомої частини, хоча й в широкому спектрі – від колективних ціннісних систем до технічних досягнень. І все ж подібне розуміння культури робить її чимось відносно зовнішнім по відношенню до природи людини.

Культуру розуміють як необхідну умову людського буття. Не може бути ні людини, ні суспільства «поза культурою». Людина значною мірою є продуктом тієї або іншої культури, вона занурена в культуру так само, як і належить суспільству. З іншого боку, індивід постає як прояв суспільства і не може існувати, якщо він не створений суспільством і не функціонує в ньому. Суспільство – це не проста сума індивідів, а цілісна система з якісно новими властивостями. Властивості того або іншого суспільства і визначаються поняттям культури. Структура соціокультурної взаємодії включає в себе три нерозривно пов'язані аспекти: особу, суспільство і культуру. Людина й культура взаємообумовлюють одна одну. Людина постає, з одного боку, як творець культури, а з іншого – як продукт культури, культурний артефакт.

Суспільство як об'єкт соціальної філософії завжди існує як конкретне суспільство. Кожна культура має особливу матрицю категоріальних смислів, цінностей, які визначають ставлення людини до світу. У культурі створюються певні шаблони, які отримують самостійне логічне життя.

Культура виступає як «макрокод» суспільства, який інтегрує всі функціонуючі в ньому системи конвенцій. Культура виконує функцію відбору та структурування інформації про зовнішній світ. Вся інформація від зовнішнього світу проходить через «картину світу» особи, що представляє собою систему знаків, кодів і відносин між ними, досить жорстко зафіксовану в свідомості людини. Ця схема – «картина світу» пропускає тільки ту інформацію, яка передбачена нею. Ми відбираємо характерні риси сприйнятого на основі кодів впізнавання, тобто закодованого набору очікувань. Ці механізми не тільки створюють «поверхневий» шар культурних явищ в їх явленні свідомості, а й виявляються тим фільтром, який формує наше сприйняття фізичної реальності. Будучи свого роду фільтром, крізь який ми бачимо світ, цей субстрат

найбільш близький до нас і саме тому «прозорий» і відносно рідко помічається. Та все ж в своїй повсюдній присутності і переважному впливі він формує нас як емпіричних суб'єктів існування.

Одна з відмінних рис людини – здатність передавати накопичений досвід у знаковій формі. З семіотичної точки зору культура розуміється як знакова система, яка по суті є посередником між людиною і навколишнім світом. Культура постає як система знаків і символів, які складають свого роду програму, патерни життєвих практик людини. Через знаковий простір культура моделює свідомість людини і уявлення її про світ. Народжуючись і виховуючись у відповідному культурному середовищі, кожна людина засвоює встановлені в ній регулятиви – коди, знаки, символи, тезауруси. Вплив культурного середовища на формування особистості людини полягає в засвоєнні нею соціальних норм, цінностей та ідеалів, що в кінцевому підсумку визначає її особистісні якості. Як наслідок, її дії стають в значній мірі обумовлені ними. Культура формує світ значень і смислів – в кінцевому рахунку – саме це життєвий світ конкретної людини в її історичності; саме в цьому світі отримують свій сенс індивідуальні досвіди і переживання; саме в ньому приймаються рішення і здійснюються вчинки. Людина реалізує в своїх вчинках і життєвому шляху передбачені культурні програми поведінки, часто навіть не усвідомлюючи цього. І рівень нашого оволодіння культурою визначається тим, наскільки добре ми засвоїли наявну в різноманітних предметах культури інформацію і дотримуємося пов'язаних з нею програм поведінки.

Культура – це, переважно, комунікація (Есо, 2005). Обмін інформацією в спільноті призводить до зміни досвіду окремих індивідів, їх звичок, світосприйняття, формує стереотипи. Обмін інформацією створює поведінкові установки діяти певним чином, правила або приписи для даної дії.

Численні дослідники трактують особистість як зовнішню (соціально задану, типізовану, рольову, функціональну тощо) характеристику індивіда. Суб'єктність – це всеосяжний образ, чия оманлива повнота – всього лише наслідок всіх складових кодів, в кінцевому рахунку, спільність стереотипів (Barthes, 2002, р. 10). Будь-який вид культурної поведінки співвідноситься з певним стереотипом. Культурний зразок являє собою виключно ємне поняття, яке містить в собі і інформацію про світ, і момент його оцінки, і способи дії в ньому людини, і стимули до таких дій. Багато з того, що робить, думає і відчуває окремих індивідів, може бути розглянуто не тільки з точки зору тих форм поведінки, які властиві йому як біологічному організму, але і з точки зору узагальненого типу поведінки, характерного скоріше для суспільства в цілому, ніж тільки для даного індивіда (Sapir, 1995).

У книзі «Самість як знак, світ і інший» Сьюзан Петріллі запропонувала розвинути критику суб'єкта з точки зору «матеріалу», з якого цей суб'єкт, так би мовити, зроблений, тобто матеріалу знаків. Як і очікувалося, суб'єкт, «я», складається зі знаків, починаючи з вербальної мови, зі слів, які неминуче формують свідомість (Petrilli, 2013).

Людина постає як «мовна істота», «animal symbolicum», вона «дивиться» на світ через призму мови. В природній мові відбивається певний спосіб сприйняття світу, нав'язуваний в якості обов'язкового всім членам етномовного співтовариства. Вже сам процес оволодіння мовою робить мислення стандартним, деіндивідуалізованим. Мова встановлює правила і умовності, стандарти і обмеження. Мова нав'язує себе кожній особі. Людина як особистість одночасно породжується і відчужується актом входження в символічну систему, в мову. Символічна діяльність і перш за все мова неминуче перетворює людину в актора, котрий грає ту чи іншу соціальну роль. Це роль, яку людина грає в суспільстві відповідно до конвенції, і ця роль є умовною, хоча людина як

правило цього не усвідомлює. Індивід зростається з тією роллю, яку він приречений грати всередині певної системи взаємовідносин з іншими індивідами.

Глибоке вкорінення культурних моделей у способі мислення людей може ускладнити для них мислення поза цими моделями. Культура завжди репресивна, щодо людини культура діє як примус, її антропогенна роль полягає в її репресивності, і репресивність культури визначається, в першу чергу, репресивністю символічного. Як пише Дж. Зерзан, культура невіддільна від виникнення і розвитку відчуження, вона завжди існує тільки як компенсація, підміна справжнього його видимим втіленням. «Ми задихаємося в повітряному просторі символічної діяльності, що звучується... символічне є репресивне» (Zerzan, 1994).

Висновки. Людина формується культурою і сама є свого роду культурним артефактом. Закладений в кожній людині «культурний код» дозволяє їй орієнтуватися у всьому різноманітті навколишнього світу, певним чином систематизувати одержувану інформацію і робити свій вибір з об'єктивно наявних можливостей. Але одночасно культура обмежує мислення певними рамками стереотипів, вийти за які індивідуум, як правило, не може. Культура встановлює стандарти і прагне до стереотипів.

Людина – продукт культури. Людина стає людиною тільки в суспільстві, в культурі. Культурне середовище формує мислення, ідеали і світогляд людини, визначає її ідентичність та є основою для розвитку особистості. Культура виступає як знакова система, через призму якої людина сприймає дійсність. Освоєння і осмислення людиною дійсності носить опосередкований характер. Культура постає в семіотичному плані як система знаків і символів, які складають свого роду програму, патерни життєвих практик людини. Культура – це система знаків, яка програмує людську життєдіяльність. Але культура як надприродний спосіб діяльності не виключає її єдності з природою та не знімає необхідності врахування природних факторів у формуванні людини. І той факт, що техніка в широкому значенні цього слова все більше впливає на біологічну природу людини, говорить про нерозривність природи і культури.

Бібліографічний список

- Гірц, К., 2001. *Інтерпретація культур: Вибрані есе*. Пер. з англ. К.: Дух і Літера.
- Гомілко, О., 2001. *Метафізика тілесності: концепт тіла у філософському дискурсі*. К.: Наук. думка.
- Сафонік, Л., 2016. *Буттєвість сенсу людського життя : монографія*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка.
- Barthes, R., 2002. *S/Z*, trans. Richard Miller, New York: Farrar, Straus & Giroux, 1974; Blackwell, 1990.
- Cassirer, E., 1962. *An Essay on Man: An Introduction to a Philosophy of Human Culture*. Yale University Press.
- Eagleton, T., 2000. *The idea of culture*. Wiley-Blackwell.
- Eco, U., 2005. *La estructura ausente [The Missing Structure]: Introducción a la semiótica [Introduction to Semiotics]*. Debolsillo.
- Hall, E. T., 1989. *Beyond Culture*. Anchor Books/Doubleday.
- Hofstede, G., 2001. *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations across Nations*. Thousand Oaks, CA: Sage (co-published in the PRC as Vol. 10 in the Shanghai Foreign Language Education Press *SFLEP Intercultural Communication Reference Series*, 2008).
- Lorenz, K., 1973. *Behind the Mirror: A Search for a Natural History of Human Knowledge (Die Rückseite des Spiegels. Versuch einer Naturgeschichte menschlichen Erkennens, 1973)*.

- Petrilli, S., 2013. *The Self as a Sign, the World, and the Other*, New Brunswick, U.S.A. and London, U.K.; Transaction.
- Popper, K., 2002 [1959]. *The Logic of Scientific Discovery*. Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Sapir, E., 1995 [1927]. *The Unconscious Patterning of Behavior in Society*. Sapir, Edward. *The Unconscious Patterning of Behavior in Society* (pp.29-42). Language, Culture, and Society: A Book of Readings. Ben Blount, ed.
- Stevenson, L. and Haberman, D. L., 1998. *Ten Theories of Human Nature*. Third Edition. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Waring, T.M. and Wood, Z.T., 2025. Cultural inheritance is driving a transition in human evolution. *BioScience*. 75(10), pp. 803-819. DOI: <https://doi.org/10.1093/biosci/biaf094>
- Wilson, E.O., 1978. *On Human Nature*. Camb., MA: Harvard Univ. Press.
- Zerzan, J., 1994. The Nihilist's Dictionary. *The anarchist library* (Retrieved on August 17, 2009 from www.spunk.org). [online] Available at: <https://theanarchistlibrary.org/library/john-zerzan-the-nihilist-s-dictionary> (Accessed 15.08.2025)

References

- Barthes, R., 2002. *S/Z*, trans. Richard Miller, New York: Farrar, Straus & Giroux, 1974; Blackwell, 1990.
- Cassirer, E., 1962. *An Essay on Man: An Introduction to a Philosophy of Human Culture*. Yale University Press.
- Eagleton, T., 2000. *The idea of culture*. Wiley-Blackwell.
- Eco, U., 2005. *La estructura ausente [The Missing Structure]: Introducción a la semiótica [Introduction to Semiotics]*. Debolsillo.
- Hall, E. T., 1989. *Beyond Culture*. Anchor Books/Doubleday.
- Hirts, K., 2001. *Interpretatsiia kultur: Vybrani ese [Interpreting Cultures: Selected Essays. Trans. from English.]*. K.: Dukh i Litera. (in Ukrainian).
- Hofstede, G., 2001. *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations across Nations*. Thousand Oaks, CA: Sage (co-published in the PRC as Vol. 10 in the Shanghai Foreign Language Education Press *SFLEP Intercultural Communication Reference Series*, 2008).
- Homilko, O., 2001. *Metafizyka tilesnosti: kontsept tila u filosofskomu dyskursi [Metaphysics of corporeality: the concept of the body in philosophical discourse]*. K.: Nauk. dumka. (in Ukrainian).
- Lorenz, K., 1973. *Behind the Mirror: A Search for a Natural History of Human Knowledge (Die Rückseite des Spiegels. Versuch einer Naturgeschichte menschlichen Erkennens, 1973)*.
- Petrilli, S., 2013. *The Self as a Sign, the World, and the Other*, New Brunswick, U.S.A. and London, U.K.; Transaction.
- Popper, K., 2002 [1959]. *The Logic of Scientific Discovery*. Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Safonik, L., 2016. *Buttievist sensu liudskoho zhyttia : monohrafiia [The Existence of the Meaning of Human Life: Monograph]*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka. (in Ukrainian).
- Sapir, E., 1995 [1927]. *The Unconscious Patterning of Behavior in Society*. Sapir, Edward. *The Unconscious Patterning of Behavior in Society* (pp.29-42). Language, Culture, and Society: A Book of Readings. Ben Blount, ed.
- Stevenson, L. and Haberman, D. L., 1998. *Ten Theories of Human Nature*. Third Edition. New York, Oxford: Oxford University Press.

Waring, T.M. and Wood, Z.T., 2025. Cultural inheritance is driving a transition in human evolution. *BioScience*. 75(10), pp. 803-819. DOI: <https://doi.org/10.1093/biosci/biaf094>

Wilson, E.O., 1978. *On Human Nature*. Camb., MA: Harvard Univ. Press.

Zerzan, J., 1994. The Nihilist's Dictionary. *The anarchist library* (Retrieved on August 17, 2009 from www.spunk.org). [online] Available at: <https://theanarchistlibrary.org/library/john-zerzan-the-nihilist-s-dictionary> (Accessed 15.08.2025)

Стаття надійшла до редакції 16.12.2025 р.

V.A. Vershyna,
O.V. Mykhailiuk

THE HUMAN AS A CULTURAL ARTIFACT

This paper examines the problem of the correlation between natural and cultural factors in the formation of the human being. The content of the concepts of “nature,” “essence,” and “image” of the human is analyzed. These terms have not acquired a distinct definition and are, to varying degrees, metaphorical in nature. The views of L. Stevenson, K. Lorenz, K. Popper, E. Cassirer, C. Geertz, E. Hall, G. Hofstede, and others on human nature are analyzed.

The study considers the correlation between natural (human biological distinctiveness) and cultural factors in shaping the image of the human in philosophy and cultural studies. The role of corporeality as an anthropological and sociocultural factor is demonstrated.

Nature and culture are interconnected; culture emerges from nature and acts as an extension of nature. Culture appears as an extension of human natural capabilities. This issue is gaining particular importance today, given the growing influence of transhumanist ideas, the development of technology, genetic engineering, and artificial intelligence.

The semiotic nature of culture is revealed, and the mechanisms of forming the human as a cultural artifact are examined. Human appropriation and comprehension of reality are mediated in nature. The human being is shaped by culture; culture acts as a sign system through the prism of which the human perceives reality. In semiotic terms, culture appears as a system of signs and symbols that constitute a kind of program, patterns of human life practices. Through semiotic space, culture models human consciousness and the perception of the world. In their actions and life path, humans implement prescribed cultural behavioral programs, often without even realizing it. Culture is always repressive, and the repressiveness of culture is determined, primarily, by the repressiveness of the symbolic.

However, culture as a supra-natural mode of activity does not exclude its unity with nature and does not eliminate the need to consider natural factors in human formation. Furthermore, the fact that technology, in the broad sense of the word, increasingly influences human biological nature speaks to the inseparability of nature and culture.

Keywords: human, culture, nature, “human nature,” “human essence,” “image of the human,” semiotics.